

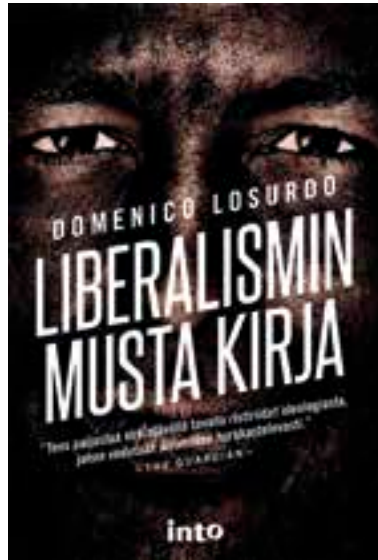
JANI MARJANEN

Orjuus ja vapaus

Domenico Losurdo, *Liberalismin musta kirja* (Controistoria del liberalismo, 2005).
Suom. Pauliina de Anna. Into, Helsinki 2013. 433 s.

On tavallaan hätkähdyttävää, että orjuutta on puolustettu vetoamalla orjanomistajien vapauteen. Tähän huomioon perustuu Domenico Losurdon *Liberalismin musta kirja*, joka pyrkii laatimaan liberaalista traditiosta vastahistorian tuomalla esiin siitä häivytetyn osan. Losurdo tekee vakuuttavaa työtä näyttämällä, kuinka monet liberaaleina pidetyt ajattelijat Lockesta Tocquevilleen sietivät eri tavoin orjuutta instituutiona. Esimerkiksi Thomas Jeffersonille ja Benjamin Franklinille vaatimukset orjuuden lakkauttamisesta olivat hyökkäys orjanomistajien vapaata elinkeinonharjoittamista vastaan. Myöhemmin 1800-luvulla monet liberaalit hyväksyivät rassistisen syrjinnän ja eugeniikan.

Vyöryttämällä lukijan eteen yhä useampia tapoja, joilla vapauden retoriikka kytkettiin orjuuden hyväksymiseen, orjakaupan tukemiseen tai mustien orjien ihmisarvon kielämiseen, Losurdo tulee myös osoittaneeksi, kuinka monimuotoista oli keskustelu orjuudesta ja vapaudesta 1700- ja 1800-luvuilla. Vyöryttä-

misen ongelmana on, että Losurdon liberalismin vastahistoriasta tulee hyvin yksinkertainen. Ongelma korostuu kirjan markkinoinnissa, alkaen kirjan suomenkielisestä nimestä sekä takakansitekstistä, jonka mukaan ”liberalistit ovat syyllistyneet orjuuttamiseen, kolonialismiin, kansanmurhaan, rasismiin – ja silkkään snobismiin”.

Väitteessä on varmasti perää,

mutta keitä ovat nämä liberalistit ja miksi heillä on jonkinlainen kollektiivinen vastuu? Jatkuuko tämä vastuu myös aikana, jolloin orjuuden puolustaminen vapauden retoriikan avulla on käynyt mahdottomaksi? Kirjassa esitetään vain yksi esimerkki, jossa orjuutta on puolustettu liberalismin nimissä, ja siinäkin sana on Losurdon eikä alkuperäislähteen. Kaikissa muissakin Losurdon esimerkeissä, joissa läntisen tradition suurmiehet hyväksyvät orjuuden, orjakaupan tai pakkotyön, vedotaan tavalla tai toisella *vapauteen*, ei liberalismiin: siirtomaiden orjanomistajaeliitin vapauteen emämaastaan tai omistavan luokan vapauteen valtion säätelystä. Orjuutta vastustaneita liberaaleja, esimerkiksi Adam Smithia ja Alexis de Tocquevillea, Losurdo suorii siitä, että he hyväksyivät hiljaisesti orjuuden kaltaisia käytäntöjä, kuten pakkotyön.

Losurdo nivoo nämä esimerkit yhteen ja tulee samalla yhdistäneeksi vapausretoriikan, liberalismin ja liberaalin puolueen. Näin sementoitu liberaali traditio ei kestä intellektuaalista tarkastelua. 1700-luvulla

ei edes käytetty sanaa ”liberalismi” puhumattakaan siitä, että Losurdon yhteen niputtamat ajattelijat olisivat katsoneet kuuluvansa samaan traditioon. Yksittäisten ajattelijoiden tarkasteleminen heidän omista lähtökohdistaan käsin olisi tuottanut monipuolisemman ja uskottavamman kuvan vapauden retoriikan ja orjuuskeskustelun limittymisestä. Tämä pätee erityisesti kirjan siteerautuimpaan ajattelijaan Tocquevilleen. Hänen näkemyksiään orjakaupasta, orjuudesta, Amerikasta, rotusyrjinnästä ja poliittisesta osallistumisesta siteerataan kerta kerran jälkeen, mutta missään vaiheessa ei tarjota kokonaiskatsausta Tocquevillen ajatteluun. Losurdolle riittää, että Tocqueville oli liberaali.

Liberaalin tradition yksinkertaistaminen korostuu, kun Losurdo asettaa vastakkain liberaalit ajattelijat, jotka hyväksyivät orjuuden tai ainakin valkoisen ylivalan siirtomaissa, ja radikalismien tradition, johon hän laskee orjuutta aggressiivisesti vastustaneita vapaakirkollisia johtajia sekä Haitin vallankumouksesta riemuinneita ranskalaisia vallankumousajattelijaita. Radikaali traditio oli kuitenkin jo 1800-luvun alussa hyvin heterogeeninen. Kun Losurdo vielä liittyy Marxin ja Engelsin sen seuraajiksi, traditio näyttää paitsi hajanaiselta myös tarkoitushakuiselta.

Liberalismin vastahistoria

Sinänsä Losurdo on oikeassa väittäessään, että liberalismin historiaa on kirjoitettu tavallaan hagiografiana. Ajatteluperinnettä on kuvattu tämän päivän perspektiivistä häivyttämällä siitä nykypäivän liberalismin sopimattomat elementit. Muistutus on tärkeä: ei ole olemassa yhtenäistä jatkumoa Lockesta Milliin, demokratisoitumiseen ja tämän päivän liberaaleihin demokratioihin. Liberalismin tarina – jos sellainen halutaan kertoa – on täynnä ristiriitoja ja epämiellyttäviä totuuksia.

Liberalismin mustan kirjan ongelma ei ole kriittisyys liberaalia traditiota kohtaan vaan oletus tradition koherenssista ja homogeenisuudesta.

Teoksen suomenkielisen nimen viittaus *Kommunismien mustaan kirjaan* korostaa tendenssiä ja on epäonnistunut sikäli, että Losurdo ei ensisijaisesti ole kiinnostunut liberaalien aiheuttamasta yhteiskunnallisesta tuhosta vaan haluaa pikemminkin pohtia, miten vapausajattelu on eri aikoina nivoutunut kolonialismiin, orjakaupan ja rasismien puolustukseen.

Viime aikojen aatehistoriallinen tutkimus onkin murtanut myyttiä koherentista liberaalista traditiosta. Tilalle on tarjottu vapausajattelun eri konteksteissa syntyneitä variaatioita. Michael Freeden on kirjoittanut siitä, kuinka liberaalin tradition olemuksesta on kiistelty yhdistämällä vapaussanastoa erilaisiin poliittisiin teemoihin. Andrew Sartori on pohtinut, miten liberalismin mukauttaminen agraariseen Bengaliin loi aivan uudenlaisen paikallisen liberalismin.¹ Nämä ovat myös liberalismin vastahistorioita, mutta niiden pyrkimys on ollut kuvata traditio moniäänisenä ja kiistanalaisena.

Losurdon teos sisältää monia mielenkiintoisia oivalluksia. Eriytyisen kiinnostava on huomio, että 1600-luvulla Alankomaat ja Englanti kehittyivät taloudellisesti ylivoimaiseen asemaan ja nousivat orjakaupan suurvaltioiksi – ja samaan aikaan näissä maissa vaikuttivat aikakauden johtavimmat vapausajatteluun nojaavat filosofit. Toinen merkittävä huomio liittyy Saint-Dominguen tai Haitin asemaan abolitionismin historiassa. Vuoden 1804 vallankumouksessa Haiti muuttui itsenäiseksi mustien johtamaksi valtioksi, jossa orjuus oli lakkautettu. Jokainen orjakauppaa ja orjuutta käsittelevä ajattelijajoutui ottamaan kantaa Haitin tilanteeseen, valtion onnistumisen mahdollisuuksiin sekä vallankumouksen mahdolliseen leviämiseen. Haitin vallankumous muutti myös käsitystä Yhdysvalloista liberaalina yhteiskuntana. Yhdysvaltojen rajua reaktio Haitin tapahtumiin – pelko orjavallankumouksen leviämisestä – teki siitä vahvemmin orjuuteen perustuvan rotuvaltion.

Liberalismin mustan kirjan analyysi liberalismista on köykäinen, mutta Losurdon monet orjuuskeskusteluun liittyvät oivallukset ja sadat esimerkit ovat lukemisen arvoisia. Orjuuden puolustaminen vapaudella (jolla argumentoitiin myös orjuutta vastaan, vaikka tätä ei varsinaisesti käsitelläkään kirjassa), alleviivaa vapauspuheeseen yhä kuuluvaa jännitettä. Monelle tulee yllätyksenä, että Thomas Jeffersonin kaltaiset vapausaatteen sankarit olivat myös orjanomistajia ja orjuuden puolustajia – minkä esille tuominen on tärkeää. Tämän tiedon poliittiset johtopäätökset on jokaisen tehtävä itse. Onko mahdollista inspiroitua Jeffersonista ajattelijana, vaikka hän kytkeytyy niin vahvasti Yhdysvaltain rotuvaltion luomiseen ja ylläpitämiseen? Jefferson vastusti (vuonna 1800 lakkautettua) transatlanttista orjakauppaa Yhdysvaltoihin mutta puolusti laajalle levinnyttä orjuutta yhteiskuntarauhaan vedoten.

Vapauden jatkuva monimuotoisuus

Omistuksen ja elinkeinojen vapauden sekä ihmisten ja eläinten emansipaation välinen jännite ei rajoitu orjuuteen ja orjakauppaan. Tämän päivän keskustelut, joissa asetetaan vastakkain perheiden oikeus itse päättää vanhempainvapaiden käytöstä ja valtion suhtautuminen molempiin vanhempiin tasa-arvoisesti, tarjoavat tavallaan kaikuja samasta vapauden sisäisestä jännitteestä. Ja eikö puolustuspuhe turkistarhauksesta laillisena elinkeinona ole itse asiassa analoginen 1700-luvun keskustelulle abolitionismista ja orjanomistajien vapaudesta?

Viite & Kirjallisuus

- 1 Ks. *Freedom and the Construction of Europe I–II*. Toim. Quentin Skinner & Martin van Gelderen. Cambridge University Press, Cambridge 2013; Michael Freeden, *Ideologies and Political Theory. A Conceptual Approach*. Oxford University Press, Oxford 1996. 139–314; Andrew Sartori, *Liberalism in Empire. An Alternative History*. University of California Press, Oakland 2014.